

400 de ani de la înscăunarea lui Mihai Viteazul

PAUL CERNOVODEANU

În septembrie 1993 se împlinesc 400 de ani de la înscăunarea primului domn ce a realizat — deși pentru scurtă vreme, în vara anului 1600 — unirea Țării Românești, a Moldovei și Transilvaniei sub sceptrul său, intrând astfel pentru totdeauna în Panteonul istoriei naționale. Cel ce a împlinit, în străfulgerarea unei clipe, unirea tuturor românilor sub cârmuirea sa, s-a născut pe la 1558 ca fiu al lui Pătrașcu cel Bun, vrednic domn muntean (1554—1557), din legătura acestuia cu Tudora, aparținând după toate probabilitățile ilustrei stirpe a Cantacuzinilor bizantini.

Rămas orfan de tată de mic copil și crescut cu grijă de mama sa în Orașul de Floci, tânărul Mihai a trăit sub protecția influentului și bogatului său unchi Iane, mare dregător, și s-a îndelețnicit mai întâi cu negoțul, străbătând astfel întreaga Peninsulă Balcanică și creându-și o serie de legături folositoare în lumea constantinopolitană. Urcând treptele ierarhiei sociale, cu ajutorul lui Iane ce devenise mare ban al Craiovei, odrasla lui Pătrașcu Vodă a fost pe rând mare stolnic (1588—1591), apoi mare postelnic (1591) și mare agă (1592) în timpul domniilor lui Mihnea Turcitul (1585—1591) și Ștefan Surdul (1591—1592).

Prin căsătoria sa cu Stanca din Izvorani, văduva postelnicului Dumitru din Vâlcănești, Mihai și-a îmbunătățit considerabil starea materială, sporindu-și domeniul funciar, ajuns la peste 85 de sate, ocini, vii și alte proprietăți. Devenit astfel un personaj influent pe scena politică a țării, puternicul boier n-a putut rămâne indiferent față de trista situație în care se afla principatul muntean, subjugat cu sălbăticie de nesățiosul Imperiu otoman. Starea de dependență a Țării Românești s-a agravat din punct de vedere economic prin creșterea exagerată a haraciului către Poartă, aflat în continuă creștere în a doua jumătate a secolului al XVI-lea, datorită crizei financiare ivite în cuprinsul imperiului și a venalității dregătorilor otomani. De la 60.000 ducăți plătiți între 1577—1578, se ajunge până la 1593, la 155.000, ceea ce reprezintă o sumă exorbitantă. Mihai, ajuns mare ban, ia în mâinile sale soarta țării și, cu ajutorul puternicilor boieri Buzești și al altor boieri olteni, se hotărăște să obțină domnia principatului muntean. Cu sprijinul unchiului său Iane, aflat la Poartă, el izbutește, prin împrumuturi de la cămătarii din Constantinopol, să înlăture din scaun pe Alexandru cel Rău (1592—1593). Astfel Mihai devine domn al Țării Românești în septembrie 1593.

Deși zguduit de o criză monetară gravă prin deprecierea asprilor de argint, ceea ce a dat naștere la tulburări din Africa de Nord până la Marea Caspică, Imperiul otoman era angajat în acea perioadă într-un război de proporții cu „Liga Sfântă”, care coaliza pe Habsburgii austrieci, sprijiniți de cei spanioli, cu Statul Papal și Ducatul Toscanei. Curtea din Viena a re-

ușit să atragă în alianță, în februarie 1594, Principatul Transilvaniei, unde domnea ușuratecul Sigismund Báthory, ambițios, dar slab și influențabil, dominat de iezuiții catolici care îl educaseră. Coaliția s-a lărgit prin aderarea la „Liga Sfântă” creștină și a Moldovei (august 1594), condusă de Aron Armeanul sau Aron Tiranul (1592—1595), care s-a pus însă sub „protecția” lui Báthory. Observând situația internațională propice creată, Mihai, care s-a dovedit de timpuriu un abil diplomat, a hotărât să se alăture creștinilor, socotind că a sosit momentul izbăvirii țării sale de sub asuprirea otomană.

Într-adevăr, în tot decursul secolului al XVI-lea, atât Moldova sub Petru Rareș (1527—1538, 1541—1546) sau Ioan Vodă cel Cumplit (1572—1574) cât și Țara Românească sub Radu de la Fumați (1525—1529) au încercat să scuture asuprirea Porții, fiecare la vremea sa, dar fără izbândă, neputând să înjghebe alianțe trainice între principate. La fel și Transilvania a pendulat între imperiali și turci, după căderea Ungariei sub stăpânirea otomană (1526) — izbutind să se bucure de un grad mai sporit de autonomie, dar tot sub dominația Porții. Acum, în toamna anului 1594, prin alianța cu Habsburgii, Statul Papal și unele state italiene, au fost create condițiile ridicării simultane a celor trei principate, Transilvania, Moldova și Țara Românească, împotriva puterii semilunii, ca în vremurile glorioase de cruciadă ale lui Mircea cel Bătrân, Iancu de Hunedoara sau Ștefan cel Mare. În timp ce pe fronturile de luptă din Ungaria se dădeau bătălii indecise între turci și imperiali, dominind o stare de lănczeală, direcția principală de atac a creștinilor s-a deplasat către Dunăre prin disponibilitățile ofensive oferite de acțiunile domnului Țării Românești.

Într-adevăr, începutul epopeii celui pe care istoria patriei avea să-l nemurească sub numele de Mihai Viteazul a avut loc în noiembrie 1594 la București, când voievodul a curățit capitala de dușmani, nimicind contingentele militare, precum și droaia de cămătari și negustori turci puși pe căpătuială. Impetuosul domn, ajutat de detașamentul ostașilor transilvăneni conduși de Albert Király, a trecut apoi, în iarna 1594—1595, la fulgerătoare atacuri asupra turcilor pe linia Dunării la Orașul de Floci (10 decembrie 1594) și Hârșova (1 ianuarie 1595) și pustiește Silistra la 8 ianuarie, reședință a unui sangeacat, Turcii apelează la aliații lor tătari, deplasându-i de pe teatrul de operații din Ungaria de Sud și Craina sârbească înspre Muntenia, dar aceștia sunt zdrobiți la Putinei (14 ianuarie) de oștile conduse de frații Radu, Preda și Stroe Buzescu și de căpitanul Radu Calomfirescu. Deși resturile înfrânte ale tătarilor reușesc să facă joncțiunea cu turcii care trec Dunărea, ei sunt înfrânți cu toții de către români la Șerpătești (15 ianuarie), unde se distinge prin vitejia lui paharnicul Manta.

Mihai vodă trece la o contra-ofensivă rapidă, respingând pe agresori și trecând Dunărea pe la Mogoșin (Marotin), atacă garnizoana de la Rușciuc (25 ianuarie), distrugând parcul artileriei otomane, și pustiește Nicopolul. Înspre primăvară, trupele conduse de paharnicul Manta, ajutate de detașamentul lui Király cuceresc Brăila (martie), coordonându-și acțiunea cu atacurile lansate de oștile lui Aron Vodă al Moldovei, care pustiește Tighina, Cetatea Albă, Chilia și Ismailul. Turcii se află în plină derută și, încercând să riposteze împotriva acțiunilor inițiate de Mihai la sud de Dunăre, oștile marelui vizir Ferhad Pașa suferă o umilitoare înfrângere. Succesele obținute de domnii români pe linia Dunării și la limanul Nistrului, cu ajutorul unor detașamente transilvănene, umplu de trufie pe Sigismund

Báthory, principele Transilvaniei, care vrea să-și subordoneze provinciile extra-carpătice cu a culege doar el laurii victoriei. Astfel, sub pretextul de neascultare, el înlocuiește din domnia Moldovei pe Aron Vodă, pe care îl întemnițează în Transilvania în cetatea de la Vinț (24 aprilie), și-l înlocuiește cu hatmanul Ștefan Răzvan; acesta recunoaște suzeranitatea lui Báthory în condiții apăsătoare (3 iunie).

În același timp se schimbă atitudinea principelui Transilvaniei și față de Mihai; în fața iminentului pericol al unei contra-ofensive turcești de anvergură, pusă de sultanul Mehmed al III-lea (1595–1603) sub comanda marelui vizir Ferhad Pașa, Báthory își condiționează ajutorul, numai dacă Mihai îi va recunoaște formal suzeranitatea. Constrâns de împrejurări și având de făcut față puhoiului năvălitor al turcilor, domnul Țării Românești încheie cu Báthory tratatul de la Alba Iulia (22 mai), în condiții grele de vasalitate, silit și de marea boierime ambițioasă și dornică de a participa la putere prin amputarea prerogativelor domnești. Pregătind o uriașă armată, turcii urmăreau nu numai să supună Țările Române răsculate, dar ca pedeapsă să le și transforme în *vilaieturi*, provincii dependente direct de dregătorii Porții. Deoarece în aprilie și mai, oștile otomane suferiseră eșecuri în campania de la Dunăre, sultanul a înlocuit de la comanda trupelor pe Ferhad Pașa, numind în locul său pe bătrânul războinic Sinan Pașa (iunie), care a procedat la o refacere a efectivelor decimate și la mobilizarea unei uriașe armate. După două luni de pregătiri, expediția lui Sinan se pune în mișcare trecând Dunărea pe un pod de vase la Giurgiu la 4 august.

În Moldova se produsese iarăși o defecțiune, deoarece Polonia, ostilă Habsburgilor și dorind să-și mențină influența în acest principat, a izgonit pe Ștefan Răzvan din domnie, înlocuindu-l cu Ieremia Movilă, care a și recunoscut suzeranitatea coroanei la 27 august. Răzvan a fost nevoit să-și caute refugiul la aliații săi munteni și transilvăneni. Scoaterea Moldovei din coaliția antiotomană a constituit o grea lovitură pentru Mihai, silit să se apere aproape singur în fața puhoiului turcesc, deoarece ajutorul armat transilvănean, redus la detașamentul lui Király era destul de firav, iar imperialii băteau pasul pe loc în regiunea Ungariei de sud. Politica antihasburgică a cancelarului polon Ián Zamoyski și de neutralitate binevoitoare față de turci, a slăbit pe plan diplomatic și militar cocziunea „Ligii Sfinte”, Poarta eliminând, prin scoaterea din luptă a Moldovei, pe unul dintre adversarii săi.

În fața invaziei oștilor otomane, care reușiseră să treacă Dunărea, Mihai și-a pregătit un plan de ripostă adecvat, potrivit modestelor resurse de care dispunea (circa 10.000 de ostași). El reușește să atragă oștirea lui Sinan Pașa, de vreo 40.000 de oameni, în smârcurile Neajlovului de lângă Călugăreni, pe drumul ce lega Giurgiul de București, spre a da o bătălie hotărâtoare (23 august). După cum relatează un raport diplomatic englez al vremii, provenind de la Constantinopol, „forța principală a vizirului... a fost atrasă într-o strâmtoare, mărginită într-o parte de mlaștini, iar dintr-alta de un râu adânc (Neajlovul) și de fiecare parte se aflau pregătiți de luptă într-un crâng învecinat archebuzierii unguri și călăreții lui Mihai. Vizirul a trimis în luptă un corp de ostași și cu trei beglerbegi, Haidâr, Hasan și Mustafa, care toți și-au găsit moartea, iar înaintarea turcească a fost stăvilită. Vizirul, cuprins de desperare în fața unei asemenea situații — adăuga raportul amintit —, „s-a avântat în iureșul bătăliei unde... ar fi putut

să fie capturat și ucis, dacă nu l-ar fi scăpat un spahiu... , Dar și așa el n-a fost ferit cu totul de primejdii... încât s-a retras cu trei răni, nu atât de ușoare. Și astfel, bătălia a luat sfârșit", printr-o victorie tactică clară a trupelor românești.

Date fiind pierderile suferite și starea de oboseală a ostașilor săi mult încercați și așteptând întăririle promise de Sigismund Báthory, Mihai a evitat o nouă înfruntare cu turcii și s-a retras cu mica sa armată spre munți pe ruta București—Târgoviște—Stoieniști, poposind la pasul Bran, unde se afla la începutul lunii septembrie. Sinan Pașa a ocupat vremelnice Prîncipatul muntean în vara anului 1595, întărind cele două reședințe de scaun de la București („palanca” de la Mănăstirea Sf. Troiță—Radu vodă) și Târgoviște, și împânzind țara cu pașale și subași, potrivit normelor administrației otomane.

Între timp Mihai s-a pregătit de o contra-acțiune în toamna anului 1595, cu sprijinul lui Báthory, a corpului de călăreți toscani de sub comanda lui Silvio Piccolomini și a unui detașament de mercenari germani trimiși de arhiducele Maximilian. Forțele aliate trec munții și printr-o serie de bătălii nimicitoare, eliberează Târgoviște (6—8 octombrie) și București (12 octombrie), după retragerea precipitată a trupelor lui Sinan, care s-au repliat la Giurgiu. Turcii sunt urmăriți de Mihai și aliații săi, ariergarda trupelor care au fugit peste Dunăre a fost nimicită, robii capturați eliberați și o pradă de război însemnată a căzut în mâinile învingătorilor. După un susținut bombardament al artileriei toscane, cetatea Giurgiu a fost cucerită (25—30 octombrie). Oștirea otomană a suferit o înfrângere totală, marele vizir izbutind cu dificultate să se retragă la Rușciuc, în sudul Dunării. Ambasadorul reginei Elisabeta I-a a Angliei la Poartă, Edward Barton, și-a exprimat într-un raport din 7 noiembrie admirația față de bravura viteazului voievod: „Este un lucru de mare laudă și de nemaipomenită faimă ca ceea ce atâția împărați, regi și principii n-au putut spera să înfăptuiască vreodată, un Mihai, cel mai din urmă și mai sărac dintre domnitori, să izbutească a o face, zdrobind oștirea sultanului”.

Singurul eșec care a umbrat victoria aliaților a fost doar înfrângerea și uciderea lui Ștefan Vodă Răzvan, care voind să recâștige scaunul de domnie al Moldovei a fost învins de rivalul său Ieremia Movilă, sprijinit de poloni, în lupta de la Areni (13 decembrie), în urma căreia a fost prins și tras în țepă. Moldova a rămas, așadar, momentan, în afara coaliției anti-otomane.

Anul 1596 a constituit — într-un sens — o perioadă de răgaz pentru Mihai Viteazul și încercata sa țară, pustiită de năvălirea oștirilor lui Sinan Pașa, deoarece grosul forțelor otomane s-a îndreptat spre Ungaria. Spre a-și consolida situația internă și a-și asigura mâna de lucru pentru ogoarele țării ca și oameni pentru oaste, Mihai a promulgat, în decembrie 1595, așezământul sau legarea rumânilor (țărănilor șerbi) pe pământurile pe care i-a găsit noua legiuire fără a mai putea fi revendicați de stăpânii moșiilor de unde proveneau. Fixând astfel oamenii de pământ, domnul avea o evidență mai precisă pentru recrutări și adunarea de oaste.

Profitând de deplasarea forțelor principale ale oștirilor otomane pe teatrul de luptă din Ungaria, unde victoriile răsunătoare ale turcilor conduși de însuși sultanul Mehmed al III-lea împotriva imperialilor și a lui Báthory și mai cu seamă cea de la Keresztes (26 octombrie 1596) n-au fost exploa-

tate, cum trebuie și n-au adus turcilor câștig de cauză, care s-au retras la venirea iernii în Balcani, Mihai a întreprins unele operații locale la Dunăre, hărțuind pe turci. El a întreprins incursiuni în Balcani până la Plevna și Sofia cu ajutorul cetelor de haiduci sârbi și bulgari. Ca represalii, turcii au asmutit pe tătari împotriva Țării Românești, hanul Feth Ghirai năvălind cu hoardele prădalnice, în toamna anului 1596, jefuind și incendiind — printre alte orașe — și reședința de scaun de la București. Mihai și-a concentrat însă forțele și a izbutit să alunge pe tătari, care s-au retras apoi în Dobrogea și sudul Moldovei.

După o încercare zadarnică — în decembrie 1596 — de a-și coordona acțiunile militare cu acelea ale șovăielnicului principe al Transilvaniei, de la care nu a obținut sprijin efectiv, Mihai a căutat, mai întâi, să ajungă la o înțelegere temporară cu turcii și să ducă, în același timp, tratative directe cu imperialii, fără a mai recurge la ajutorul lui Sigismund Báthory. În decursul anului 1597 — cu toate că ostilitățile continuau, dar nu cu aceeași vigoare — Mihai a continuat tratativele cu Poarta prin intermediul patriarhului Alexandriei Meletie Pigas și al ambasadorului englez la Constantinopol, Edward Barton, unui dregători otomani recomandând sultanului să accepte supunerea — formală — a lui Mihai și trimiterea către sine a unui steag de domnie. Pertractările nu au dus, momentan, la nici o înțelegere, moartea diplomatului englez, favorabil lui Mihai, în decembrie 1597, îngreunând negocierile.

Așadar, problema majoră care s-a pus pentru partenerii din „Liga Sfântă” creștină la începutul anului 1598 consta în asigurarea coeziunii lor pe plan politic și militar, deoarece uzura și anumite semne de destrămare începuseră să-și arate efectul. Astfel, efortul de luptă al Transilvaniei era considerabil slăbit, iar Mihai, aflat în imposibilitate de a mai continua războiul în Țara Românească, fără primirea unui sprijin prompt și eficace din partea aliaților săi. Ușuratele Sigismund Báthory — convins de ieziții și de promisiunile austrieților — pleca în Silezia, abdicând de la tron în favoarea soției sale arhiducesa Maria Cristierna și a comisarilor lui Rudolf al II-lea, veniți să preia conducerea principatului în numele împăratului, la 9 aprilie 1598. Mihai Vodă profită de noua situație creată pentru a anula prevederile tratatului de vasalitate încheiat de boierii săi la Alba Iulia în 1595 și a-și consolida poziția în cadrul alianței antiotomane.

El a încheiat un armistițiu temporar cu turcii, trimițând în aprilie sultanului 10 pungi cu 100.000 de galbeni, adică jumătate din tributul datorat; apoi a primit solia trimișilor imperiali, încheind la Mănăstirea Dealu, lângă Tîrgoviște, la 9 iunie, un tratat de asistență prin care, recunoscând formal suzeranitatea lui Rudolf al II-lea, primea ajutoare materiale pentru a întreține o trupă de 5.000 de lefegii. Dar nestatornicia lui Sigismund Báthory — revenind în Transilvania la 22 august 1598 și luând din nou în stăpânire țara — a provocat o criză în rândurile aliaților, domnul Țării Românești intervenind pentru dânsul și obținându-i iertarea împăratului. Înapoierea lui Báthory dădu însă prilej turcilor — care-i cunoșteau slăbiciunea militară — de a încerca unele operații militare împotriva Transilvaniei, debutând prin asediul cetății Oradea în luna septembrie. Atunci Mihai, spre a silii pe turci să se mențină în defensivă, în pofida fragilelor legături restabilite cu dânsii, a pornit o campanie fulgerătoare la sud de Dunăre cu cetele sale de sârbi și bulgari, atacând și pustiind fortărețele Vidin, Cladova și Nicopole și ținuturile înconjurătoare, reântorcându-se apoi victorios și cu

pradă bogată. Pentru a pune capăt acestor incursiuni, turcii au reînnoit tratativele cu Mihai și au încheiat un armistițiu provizoriu în octombrie 1598.

Dar o altă schimbare survenită în Transilvania l-a determinat din nou pe Mihai să-și modifice planurile. La 29 martie 1599, cu aceeași inconstanță ce-i caracteriza întreaga activitate, Sigismund Báthory a abdicat pentru a doua (dar nu și ultima) oară și a oferit principatul vărului său, cardinalul Andrei Báthory, cunoscut ca partizan al cancelarului Zamoyski și simpatizant al Poloniei, unde își găsisse de altfel adăpostul. De data aceasta pericolul pentru coaliția creștină a devenit evident, deoarece noul principe dorea să scoată Transilvania din „Liga Sfântă”, să încheie pacea cu turcii și să încheie o alianță strânsă cu Polonia și Moldova Movileștilor înfeudată acesteia. Cardinalul a încercat să-l atragă și pe Mihai în această combinație, pentru a putea mai tirziu să-l înlăture mai ușor, propunându-i un nou tratat, pe care Mihai, ca un iscusit diplomat, s-a prefăcut că-l acceptă, reînnoind chiar, la 26 iunie 1599, omagiul de lealitate depus odinioară și lui Sigismund Báthory. Dar în ascuns domnul Țării Românești s-a gândit la ripostă. De turci nu avea, deocamdată, motive de temeri; aceștia se aflau în imposibilitatea de a mai organiza o campanie de anvergură celei din 1595, iar hărțuielile continue la care îi supunea pe linia Dunării — unde temerarul domn întreprinsese la sfârșitul lunii aprilie un raid foarte îndrăzneț, la Oblucița (Isaccea) — îi îndemneau la o atitudine prudentă. De aceea Mihai a găsit grabnic un teren prielnic de înțelegere cu Poarta, prin tratative formale de supunere menite a salva aparențele, în timp ce eforturile sale principale ținteau spre Transilvania, spre a o putea menține în coaliția antiotomană.

Deși căpătase aprobarea lui Rudolf al II-lea de a îndepărta pe cardinalul Báthory de la conducerea țării, urmând chiar a fi sprijinit în această acțiune de trupele aflate sub comanda generalului George Basta, totuși, tergiversările imperialilor și nehotărârea lor l-au silit pe Mihai la o demonstrație de forță rapidă. Pătrunzând în Transilvania cu două corpuri de oaste, prin pasurile de la Buzău și Turnu Roșu, Mihai le uni în apropierea Sibiului, la Șelimbăr, unde, alăturându-și și pe secui, a dat bătălia decisivă împotriva forțelor adunate în pripă de Báthory, la 28 octombrie 1599. Armata cardinalului a fost înfrântă, iar el însuși, fugăr în munți, prins de secui și ucis.

Mihai intră în Alba Iulia la 1 noiembrie ca învingător, luând în stăpânire Principatul Transilvaniei. Formal el îndeplinea rolul de silicier și „loctiitor” al împăratului în Ardeal, dar în fapt deținea efectiv puterea pentru sine și înțelegea să se folosească de ea. Domnul își avea rezervele sale îndreptățite față de imperiali, a căror atitudine echivocă o suspecta pe bună dreptate. Pentru aceea el a căutat să-și consolideze situația la Poartă, intervenind pe lângă sultan spre a-l recunoaște și investi ca principe al Transilvaniei. Dorința lui Mihai a fost îndeplinită; la Brașov, la 9 martie 1600, el a primit într-o audiență solemnă solia turcească. Trimisul sultanului, Hürami Aga, i-a adus daruri bogate, printre care o sabie bătută în aur și pietre scumpe, un surgiuc frumos cu 100 pene negre de bătlan și altele de cocor, cai și un șoim de vânătoare, precum și două steaguri roșii de confirmare în domnie pentru dânsul în Transilvania și fiul său Nicolae Pătrașco, pentru Țara Românească.

În calea realizării obiectivului lui Mihai, ce se contura acum cu toată claritatea, și anume reunirea sub sceptrul său a celor trei țări române într-o monarhie puternică, menită a constitui o barieră solidă în calea expansiunii

otomane, mai rămăsese o singură piedică; îndepărtarea lui Ieremia Movilă, susținut de poloni. Într-adevăr, cancelarul Zamoyski a intuit în mod just intențiile voievodului muntean, ce veneau însă în contradicție cu politica urmărită de poloni; aceștia, ostili Habsburgilor, doreau să-și mențină cu orice preț hegemonia în Principate — sau cel puțin în Moldova — și să se opună oricărui plan menit a scoate această din urmă țară de sub influența lor. Așadar, instigând pe Ieremia Movilă împotriva lui Mihai, acordând adăpost fostului principe Sigismund Báthory, refugiat apoi la Suceava, polonii au făcut tot ce le-a stat în putință spre a înlătura pe domnul Țării Românești, stăpânitor al Transilvaniei, în care nu vedeau — printr-o miopie politică evidentă — decât pe apărătorul intereselor împăratului Rudolf al II-lea.

Dejucând, însă, planurile adversarilor săi, Mihai Vodă a inițiat una din campaniile fulgerătoare — atât de caracteristice geniului său militar — reunind și Moldova, în mai 1600, coroanei sale. Strângându-și trupele, ce numărau 8000 de ostași, sporite cu „țărani și haiduci liberi... în mare număr” după cum scria istoricul contemporan Richard Knolles, *The generall historie of the Turkes...*, London, 1603, p. 1121, voievodul a pornit din Brașov la 24 aprilie 1600; completându-și apoi efectivele la Bistrița și cu călăreți, Mihai trecu Carpații în fruntea unei armate de 50.000 de oameni, înaintând fulgerător în Moldova. Surprinși de rapiditatea atacului, Báthory și Ieremia Vodă s-au retras, în mare grabă, fără luptă, refugiindu-se în cetatea întărită a Hotinului. După cum arată mai departe Knolles, Mihai, „cărui i se alăturaseră și țiganii moldoveni... deoarece domnul lor Ieremia (încăunat de poloni dar tributari turcilor) îi încărcase cu biruri grele, un galben de cap, stârnindu-le ura”, porni în urmărirea vrăjmașilor. Îi atacă la 18 mai sub zidurile Hotinului, obținând asupra lor o biruință deplină, după o luptă grea care a durat de dimineață până seara. Și astfel Mihai, după o așa strălucită biruință, după cum se sublinia într-un raport al ambasadorului britanic la Poartă, Henry Lello, „și-a sporit stăpânirea, cucerind Moldova și alipind-o la Transilvania și Țara Românească, rămânând acum singur principe al celor trei provincii”; cu drept cuvânt, Mihai se putea intitula — așa cum a și făcut — în primul său hrisov acordat la Iași la 27 mai 1600 călugărilor de la Mănăstirea Neamț... „domn al Țării Românești și Ardealului și Moldovei”. În felul acesta — sublinia amintitul istoric Knolles — „cele trei state... vecine, Transilvania, Țara Românească și Moldova, cel mai sigur bastion de această parte a creștinătății și cel mai expus furiei vrăjmașului comun, au fost acum înc-odată unite... spre marelă câștig (fără îndoială) al lumii creștine și paguba turcilor”.

Mihai n-a fost doar un „conquistador” oarecare — așa cum a insinuat unul din corifeii defunctei istoriografii sovietice A. Lazarev — căruia i-a surâs doar hazardul norocului. În concepția politică a voievodului se înfiripase temeinic ideea de a crea din cele trei principate, unificate sub sceptrul său și locuite preponderent de români, o monarhie puternică, capabilă să impună respect atât dușmanilor, adică turcilor, împotriva cărora să le stea pavăză, cât și „aliaților” imperiali. În Transilvania se poate constata cu claritate în modul său de guvernare dorința de a ridica pe români din situația de națiune „tolerată” și mai ales de a ușura viața iobagilor subjugăți de reprezentanții celor trei „națiuni” privilegiate. Deși Mihai a păstrat în provincia de peste munți elemente ale organizării administrative, nobilii dispunând de tradiționala lor influență, totuși reprezentantul domnului,

marele logofăt Teodosie Rudeanu, asigură cocziunea conducerii interne, în timp ce banul Mihalcea îl reprezenta în fața celor trei „națiuni” privilegiate. Așadar Mihai a încercat să exercite prin dregătorii săi un anumit control asupra conducerii principatului de peste munți.

Totodată, domnul a impus în Dietă, între 20—27 iulie 1600, îmbunătățirea situației iobagilor români, pedepsirea uciderii și maltratării lor de către nobili și dreptul ce li s-a acordat de a dispune de pășunatul liber în terenurile necultivate care depindeau de satele ungurești și săsești. De asemenea, preoții români ortodocși au fost scutiți de robotă, asemenea celorlalți clerici aparținând confesiunilor recepte. Dar, după cum a arătat istoricul Șerban Papacostea, „acțiunea lui Mihai Viteazul de a ridica ortodoxia la rangul de regie egală în drepturi cu celelalte religii era începutul acțiunii de descătușare a poporului român din Transilvania din statutul de inferioritate care îi fusese impus în secolele anterioare. În scurta sa domnie transilvană, Mihai Viteazul a început — așadar — prin înălțarea Mitropoliei românești de la Alba Iulia, fie și în afara zidurilor cetății, prin noul statut bisericesc pe care îl anunța acest act și nu mai puțin prin măsurile de ridicare a clerului românesc la condiția de stare privilegiată... să frângă lanțul dependenței politice românești în însăși veriga care îl închisese. Aceasta a fost și semnificația «națională» principală a măsurilor domnului Țării Românești privitoare la românii din Transilvania”.

Desigur, aceste măsuri au displicut profund stărilor privilegiate și nobililor din Transilvania, care s-au simțit amenințați prin măsurile adoptate de Mihai spre a apăra pe români; de aceea au și refuzat, la 1 septembrie 1600, să mai participe la lucrările Dietei convocate la Sebeșul-Săsesc și s-au răscolat fățiș, alegându-și conducător pe nemeșul István Csáki.

Astfel, pe lângă factorii interni din Transilvania, împrejurările externe s-au arătat și ele nefavorabile proaspetei creații statale a domnului muntean. Ea nu era privită cu ochi buni de niciuna din puterile vecine, care se temeau de existența unui stat puternic în această zonă a continentului. Așa că împotriva lui Mihai s-au coalizat forțe puternice; nu numai nemeșii ardeleni, polonii, tătarii și bineînțeles — cu toată aparenta înțelegere — turcii, urmăreau cu orice preț să-l doboare, dar chiar imperialii l-au părăsit, neavând suficientă încredere în el, din teama de a nu deveni un suveran prea puternic și a-și afirma neatârnamarea față de dâșii. În toamna anului 1600 Mihai n-a mai putut face față atacului conjugat al inamicilor săi; magnații, alîindu-se din interes cu generalul imperial George Basta au înfrânt pe voievod la Mirăslău (18 septembrie) și l-au izgonit din Transilvania; până în cele din urmă, domnul învins și de poloni la Bucov (20 octombrie) a pierdut însăși stăpânirea Țării Românești, unde oștenii lui Zamoyski, ajutați de turci și tătarii, au impus ca domn pe Simeon Movilă, fratele lui Ieremia vodă (25 noiembrie).

Mihai, învins și părăsit de toți, a luat calea pribegiei, încercând, printr-un ultim efort, să obțină înțelegerea și sprijinul lui Rudolf al II-lea. Ajuns la Viena la 12 ianuarie 1601 viteazul voievod și-a pledat cu stăruință cauza față de împăratul habsburgic. În memoriul pe care îl a adresat, Mihai mărturisese printre altele: „Țara Românească nu e mai departe de scaunul tiranului, ce se cheamă Constantinopol, decât cale de cinci zile. În această țară puteam eu petrece foarte bine, în pace, singur și fără nici o frică, dacă nu mă simțeam chemat de credința mea către... toată creștinătatea. Eu însă, nevrând să adaug puterea turcilor prin ostașii mei, de bună voie m-am arătat

gata a lua parte la legătura creștină <Liga Sfântă>; prin care faptă pe tiran <sultanul> mi l-am făcut dușman de moarte și însetat după sângele meu. Cu acest dușman neâmpăcat am dat piept pururea, câștigând o mulțime de biruințe din cele mai strălucite... ceea ce nu se poate să nu fie cunoscut Măriei Tale și creștinătății întregi, deși au fost unii care pe nedrept se laudau cu faptele mele, căutând a-și lua lor ce mi se cuvenea mie”.

În aceeași perioadă, la 17 ianuarie, Mihai a mai înaintat un memoriu către ducele de Toscana, Ferdinando I de Medici, redactat în termeni similari, în care își făcea cunoscută întreaga activitate depusă în serviciul cauzei creștine. După anumite pertractări din partea Curții imperiale, la auzul veștilor îngrijorătoare primite din Transilvania, unde nemeșii au alungat pe generalul Basta readucând la domnie pentru a treia oară pe nestatornicul Sigismund Báthory (3 februarie), atât arhiducele Mathias la Viena cât și împăratul Rudolf al II-lea la Praga l-au primit succesiv pe Mihai la mijlocul lui februarie și la 1 și 5 martie reacordându-i încrederea lor și hotărând să-l trimită spre a recuceri Transilvania. Dar i-au condiționat finanțarea și echiparea expediției de împăcare cu Basta. Pentru binele țării Mihai a acceptat și această dură concesie, reluând legăturile cu generalul imperial și pregătind împreună expediția pentru recucerirea Transilvaniei; Mihai a putut pune la dispoziție o oștire de 20.000 de oameni.

În vara lui 1601 viteazul voievod a primit știri încurajatoare din Țara Românească, unde credincioșii săi boieri Buzești au alungat din scaun pe Simion Movilă și polonii ce-l apăraseră așteptându-i cu nerăbdare reântoarcerea. Trupele lui Mihai și ale generalului Basta au pornit spre Transilvania la începutul lunii august reușind prin marea victorie de la Gurăslău (13 august), datorată în mare parte iscusinței domnului român, să înfrângă armata nemeșilor și să pună pe fugă pe Sigismund Báthory, care s-a restras cu rușine.

Dar izbânda gloriosului voievod avea să fie și cea din urmă; ambițiosul Basta nu putea tolera să împartă puterea cu Mihai în Transilvania, cu atât mai mult cu cât acesta se pregătea să ia în primire și scaunul de domnie al Țării Românești, părăsit de Simion Movilă. De aceea, a plănit în mod mișelește uciderea rivalului său — acuzat de o imaginară înțelegere cu turcii — desigur și cu tacita aprobare a Curții imperiale, satisfăcută de cucerirea Transilvaniei și manifestând suficientă reticență față de prestigiul și puterea lui Mihai. Și astfel s-a ajuns la tragicul asasinat de pe Câmpia Turdei, unde viața celui mai viteaz domn al românilor a fost curmată de mercenari ucigași din serviciul lui Basta (19 august 1601). După cum povestește „Letopisețul cantacuzinesc” cu patetism: „Și căzu trupul lui cel frumos ca un capaci, pentru că nu știuse, nici să înprilejise sabia lui cea iute în mâna lui cea vitează. Și-i rămase trupul gol în pulbere aruncat, că așa au lucrat pizma încă dinceputul lumii. Că pizma au pierdut prea mulți bărbați fără de vină, ca și acesta”.

Moartea lui Mihai a pecetluit însă soarta campaniei antiotomane inițiate cu aproape zece ani înainte de Habsburgi, prin recăderea țărilor române sub dominația Porții și pierderii pozițiilor câștigate de imperiali în centrul și sud-estul Europei. „Lungul război” început la 1593 își găsește, astfel, un sfârșit fără glorie prin pacea de compromis de la Zsitvatorok (11 noiembrie 1606), consfințind „status-quo”-ul existent la hotare în ultimul deceniu al secolului al XVI-lea. Acesta a fost prețul uciderii mișelește a lui Mihai, care era sufletul și adevăratul inițiator al operațiilor militare încununete de succes în campania antiotomană.

Acest lucru a reieșit și din faptul că epopeea lui Mihai și faptele sale de arme strălucite și-au găsit ecoul până în cele mai îndepărtate colțuri ale Europei. În primul rînd despre acțiunile sale au scris îndelungi rapoarte toți diplomații marilor puteri reprezentate la Constantinopol, Praga, Varșovia, Viena, Milano, Florența, Roma, Madrid, Paris. În același timp, prin așa numitele „avvisi”, adevărate „ziare” ale epocii, apărute în limbile germană (Augsburg, Dresda, Frankfurt am Main, Köln, Lich, Magdeburg, München, Neuss, Nürnberg, Regensburg, Ursel, Viena), italiană (Bologna, Ferrara, Florența, Milano, Modena, Pavia, Perugia, Roma, Treviso, Veneția, Verona), spaniolă (Barcelona, Sevilla, Zaragoza), franceză (Lyon, Paris), flamandă (Bruxelles), polonă (Cracovia, Lvov), cehă (Košice, Praga) și maghiară (Nemetújvár-Giessingen), cititorii recrutați din diferite pătri sociale, provenind mai cu seamă din rândurile orășenimii, au urmărit cu mult interes strălucitele fapte de arme ale aliaților din „Liga Sfântă”, dintre care cele mai multe s-au datorat geniului militar al lui Mihai. Chiar și în îndepărtata Anglie a fost tipărită amintita istorie a turcilor a lui Richard Knolles în 1603, în care s-a acordat un larg spațiu bravurii și actelor de vitejie ale voievodului român.

Desigur, un ecou puternic al faptelor bravului erou a fost înregistrat și în izvoarele narative interne, dintre care ne mărginim a menționa cronica închinată voievodului de marele Logofăt Teodosie Rudeanu în 1597 și transpusă în latină — printr-un intermediar polon — de silezianul Baltasar Walther care a și tipărit-o la Görlitz în 1599 sub titlul *Scurtă și adevărată descriere a faptelor săvârșite de Io Mihai, Domnul Țării Românești*, apoi *Vitejiile prea piosului și prea viteazului Mihai Voievod* scrisă ca poem în grecește de vistirul Stavrinós (1601), răspândit în întreaga lume balcanică, și, în sfârșit, cronica versificată a lui Gheorghe Palamede consacrată lui Mihai, tot în greacă (1607) și cu aceeași arie largă de difuzare. Desigur, epopeea eroică a domnului figurează la loc de cinste și în cronicile muntene de mai târziu, datorate anonimului cantacuzinesc *Letopisețul Cantacuzinesc (1290—1690)* și *Istoriile domnilor Țării Românești* a marelui vornic Radu Popescu.

Dar mai presus de toate figura lui Mihai Viteazul s-a păstrat în conștiința poporului român nu numai pentru că a încercat să scuture asupra dominației otomane, ci pentru că a realizat pentru prima oară unirea tuturor românilor într-un singur stat sub oblăduirea sa. Pilda lui a rămas peste veacuri și a înflăcărat mințile luminate ale patrioților noștri, mai ales în epoca înfloririi și cristalizării conștiinței naționale. El a fost corifeul lui Nicolae Bălcescu, unul din eroii revoluției de la 1848, care și-a închinat viața spre a dărui poporului său fundamentala lui operă *Românii supt Mihai Voievod Viteazul*. Tot înălțătoarea pildă a lui Mihai a înflăcărat și mințile unioniștilor de la 1859, ca și pe acelea ale dobânditorilor Independenței de la 1877—1878 și mai presus de toate ale făuritorilor Marii Uniri din 1918, care a desăvârșit opera începută de marele voievod.

Pentru vrednica sa faptă din 1600 figura lui Mihai Viteazul s-a înscris pentru veșnicie în inima poporului nostru ca simbol al luptei pentru libertate, independență și unirea tuturor românilor.